

Östra Hoby kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2018-01-11

Omslagsbild: Flygfoto över Östra Hoby 2015. Foto Lunds stift.

Östra Hoby kyrka

Gärsnäs församling, Österlens kontrakt, Lunds stift, Östra Hoby socken, fastighet Östra Hoby 1:1, Simrishamns kommun, Skåne län och landskap.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Östra Hoby ligger i sydöstra Skåne mellan Borrby och Simrishamn, ett par kilometer från kusten och Skillinge fiskeläge. Landskapet kring byn är ett flackt jordbrukslandskap vilket övergår i mjuka kullar norr om byn. Öster om byn rinner en bäck med utlopp i havet. I området finns rikligt med fornlämningar från förhistorisk tid framför allt i form av boplatzlämningar och gravhögar. En lantmäterikarta över Östra Hoby från 1700-talets slut visar en oregelbundet formad by med en klunga gårdar samlade kring kyrkan i norr och en sydlig del grupperad utmed bäcken och vägen till Skillinge. Byvägarna sammanstrålade öster om kyrkogården i ett bytorg. Byn var stor, med över 30 gårdar, och därtill fanns flera mindre hus. Prästgården låg söder om kyrkan. Enskiftet innebar en stor förändring med enbart ett tiotal gårdar kvar i en glest utspridd by. Prästgården brann 1882 och flyttades därefter något västerut.

Den nuvarande byn är återigen förtätad med gårdar och gatehus tätt liggande kring tillfartsvägarna. Öster om kyrkan finns en stor grusplan där skolan från 1902 ligger längs östra sidan. På samma plats låg tidigare byns sockenstuga och

Kyrkans torn sett från sydväst.

fattighus. Söder om skolan från 1902 ligger en äldre skola vilken under en period fungerat som församlingshem. Byggnaden ägs numera av byalaget och prästgården söder om kyrkogården är privatbostad.

Kyrkobyggnad

Kyrkan är helgad åt Sankt Petri och Sankt Pauli. Olika uppgifter finns om kyrkans ålder och byggnadsdelarnas olika tillkomstperiod. Bland annat finns en sägen om att kyrkan till en början endast bestod av koret och absiden. Ingången till denna kyrka skulle ha varit så högt belägen att man fick använda en stege för att komma in. Sägningen kan ha sin förklaring i att långhuset genom senare ombyggnader förvanskats så mycket att absiden och koret

ensamt kom att framstå som den gamla kyrkan. Vad som dock med säkerhet kan sägas är att absid, kor, långhus och torn har uppförts under romansk tid. Tornet är murat med sockel till skillnad från kyrkans övriga romanska delar och skulle kunna indikera en skillnad i tid. Det kan också vara ett sätt att markera tornets särskilda status.

Kring 1200 dekorerades absiden med kalkmålningar i senromansk stil. Omkring 1400 tillkom valv i kor och långhus som målades med en enkel dekor längs valvbågarna. Något senare, omkring 1430-1460, dekorerades valven av Fjälkingegruppen. Omkring 1500 tillkom ytterligare målningar i långhusets valv utförda av den danske mästaren, Ålemästaren, känd från Åle kyrka på Jylland. Vid denna tid tros tornets bottenvåning ha varit inrett till dopkapell då en målning på östra tornväggen föreställer Jesu dop. Någon gång under medeltiden, sannolikt dess senare del, byggdes också vapenhus utanför kyrkans nord- och sydportaler. Dessa fanns ännu kvar på 1800-talet. Enligt en beskrivning från denna tid var det norra murat av kalksten medan det södra var av tegel.

Från 1830 finns en beskrivning av kyrkans interiör. Bakom altaret fanns en sakristia och koret var avskilt med två pelare från kyrkan. Sannolikt en form av korskrank. Mellan pelarna, på ett ”räck”, satt en trätavla med Carl XI:s monogram från 1689. På långhusets västra sida fanns en läktare vars bröstning hade porträtt av apostlarna och frälsaren. Enligt en inskription på läktaren var denna

byggd och målad 1747-1748 genom kyrkoherde Jöns Sommar. På norra långhusväggen hängde en gammal altartavla från 1590 i form av två inskriftstavor i mitten samt två nedre. Två fönster fanns mot väster (i tornets bottenvåning), tre på var sida om långhuset och ett till sakristian. Golvet inne i kyrkan var lagt med sten. Ingång till kyrkan var genom södra vapenhuset som hade en järnbeslagen port och en fattigstock innanför dörren. Golvet varv av sten och ett loft (vindsvåning) av trä fanns. Norra vapenhuset användes enbart till bisättning och tillredning av kalkbruk och hade inget loft. Utvändigt var tornet och vapenhusen täckta av tegel och övriga delar hade blytak. Vid denna tid var den invändiga spindeltrappan till tornets övre våningar igensatt. Istället fanns en högt belägen ingång med hög stentrappa från kyrkogården. Framför altaret fanns en gravhäll från 1655 till minne över Hans Povelsen Ancher, sockenpräst i Östra Hoby, och hans hustru Elsa Olsdotter.

Mellan åren 1847-50 byggdes kyrkan om efter ritningar av domkyrkoarkitekt Carl Georg Brunius. Kyrkan utvidgades mot norr och söder i hela långhusets längd. De medeltida långhusmurarna genombröts med tre valvöppningar på båda sidorna. De medeltida valven kunde bevaras i sin helhet. En ingång för prästen gjordes i absiden och tornets bottenvåning stängdes av från långhusets med en trävägg. Yttertaket på kyrkans nya delar täcktes sannolikt av spån. Ombyggnaden började med en katastrof då murarmästaren omkom i ett ras vid rivning av norra vapenhuset.

År 1887 installerades två värmekaminer i kyrkan. Ett par år senare, 1889, beslöt man att lägga trägolv i bänkplatserna som dessförinnan endast haft jordgolv. År 1894 ersattes tegelgolven i gångarna med golv av ”rutade” cementplattor. Under 1930-talet lades kyrkans yttertak om med tegel.

Under 1938-1939 genomfördes en stor renovering av kyrkan som bland annat återställde mycket av dess medeltida detaljer. Program till renoveringen upprättades av arkitekt Iwar Ingvarsson med viss kontroll från antikvariska myndigheter. Orgelläktaren som stod på en läktare i långhuset flyttades till norra korsarmen. Tornbottenvåningens valvbågar öppnades upp och spindeltrappan till tornets andra våning togs fram. De medeltida målningarna inne i kyrkan togs fram av konservator Oswald Oswald och ett draperi mellan koret och absiden togs bort. I samband med renoveringen lades också nytt golv av tegel i kyrkan och el installerades.

En yttre renovering med omputsning av kyrkans fasader gjordes under 1943. Putsen togs bort från korets och absidens fasader och prästingången till absiden sat-

tes troligen igen detta år. Under 1950-talet tillverkades nya fönsterbågar efter ritning av arkitekt Eiler Graebe. En ny altarring ritades av samme arkitekt och altare byggdes i absiden. Utvändig putsrenovering av kyrkan utfördes återigen under 1959. Elinstallationer utförs i kyrkan under år 1964. Nästa yttre renovering utfördes vid 1970-talets slut eller tidigt 1980-tal. Bänkarna målades om och ett nytt förvaringsskåp byggdes norra korsarmen. Kyrkans dörröppningar kompletterades också med nya ytterportar. Vid 1980-talets slut gjordes en inre renovering med konserveringsarbeten. Handlingar till renoveringen är från 1987-88 och upprättades av Jerk Alton Arkitektkontor AB i Kumla. Nästa renovering utfördes 1991 efter handlingar av K-konsult. Renoveringen omfattade nytt uppvärmningssystem, renovering av elsystem, konserveringsåtgärder på fasta inventarier och kalkmålningar samt utvändig putslagning och ommålning. I samband med renoveringen flyttades dopfunten till långhusets västra sida. Under 2000-talet har ny ytterdörr tillverkats till västra entrén, och utvändig renovering utfördes 2005 av Bröderna Nilssons Måleri AB.

Exteriör

Östra Hoby kyrka har formen av en korskyrka med det romanska tornet i väster, kor och absid i öster samt korsarmarna mot söder och norr. Korsarmarna sträcker sig utmed hela långhusets längd och ett stycke in över tornets södra och norra fasader. Det romanska långhusets yttermur är endast synlig genom dess östra gavelsida. Koret och absidens murverk samt nedre delarna av långhusets östra gavel är oputsade och består av kalksten lagt i jämna skift. Ommurade partier märks i absidens östra sida där en prästingång tidigare har funnits samt vid långhusgavels anslutning till korsarmarnas mur. Ingen synlig sockel finns på absiden eller korets murar. Koret avslutas upptill med en putsad och vitmålad tegelgesims som tillkom i samband med 1800-talets ombyggnad. Denna består av ett sågskift mellan två skift liggande tegel. Både koret och långhusets östra gavelsidor är påmurade med trappstegsgavlar. Väster om koret har samtliga delar av kyrkan putsade och kalkvittade fasader. Putsytorna har en kvastad karaktär ovanpå äldre spritputs. Sockel saknas också på korsarmarna som har samma listverk som på koret. Gavelsidorna är murade med höga trappstegsgavlar med rundbågade och korsformade blindingar under varje tinne. I de tre mittersta blindingarnischerna finns smala rundbågsformade fönsteröppningar till vinden.

Fönsteröppningarna till kyrkans 1800-talsdelar består av dubbla smala rundbågsöppningar med mittpelare och en flersprängig rundbågsomfattning. Fönstren består av kopplade bågar av oljad ek med blyspröjsade, svagt tonat glas i den yttre bågen och solbänkarna av kalksten. Korfönstret mot norr har liknande uppbyggnad och består av två rundbågsformade fönsterbågar av oljad ek i en raksluten

Kyrkan från norr.

fönsteröppning. Ingångarna i korsarmarnas gavelsidor har rundbågig omfattning kring en raksluten dörr med ett runt överljusfönster med blommonstrat spröjsverk. Mellan dörr och överljusfönster finns ett tandsnittslisterverk. Ytterdörrarna är pardörrar klädda med liggande grönmålad pärlspontspanel. En likadan ytterdörr finns till tornet.

Västtornet har en mycket hög och smal rektangulär form. Tornet är bredare än det romanska långhuset vilket inte är synligt längre då det är förbyggt av korsarmarna. Tornet är liksom de övriga romanska delarna uppmurat av kalksten. Längst ned på fasaderna finns en rikt profilerad sockel med skråkant nederst och över denna en rundstav omgiven av raka lister. Tornets gavlar mot norr och söder är murat med blinderingar sannolikt av tegel. Blinderingarna har rak form och med en avtrappning upptill. Den södra sidan har åtta sådana blinderingar och tre runda dito. På norra sidan finns fyra raka och en rund blindering. De översta tinnarna kröns av vimplar i järnsmide med året 1783. I tornets sydvästra och nordvästra hörn finns kraftiga stödpelare avtrappade i tre steg. Stödpelarna når upp till klockvåningens underkant. En entré i tornets västra sida har rak form med en enkel omfattning murad i två språng. Över ingången sitter en inmurad stentavla med inskriften: *OSCAR 1ste, Åren 1849 och 1850 reparerades Tornet och utvidgades Kyrkan med Norra och Södra Sidoskeppen*. Ovanför stentavlan sitter en liten, rakt avslutad, ljusöppning till tornets andra våning med ett spröjsat glas. En lite större rektangulär öppning finns mot väster i höjd med klockvåningen. Klockvåningen har fyra ljudöppningar med stickbågig form, två mot öster och en mot söder respektive mot norr. Luckorna är rektangulära och utvändigt klädda med en brunmålad träpanel.

Kyrkans yttertak är lagt med rött, enkupigt tegel på torn, långhus, korsarmar och kor medan absiden täcks av ett blytak av smala blyskivor. Tornets tegeltak och absidens plåttak ligger på ett undertak av brädor medan övriga tegeltak ligger på undertak av spån.

Absidens målningar från sen romansk tid eller tidig gotisk tid. . Majestas Domini i absidens mitt har senare målats om till Nådstolen genom komplettering med ett krucifix.

Interiör

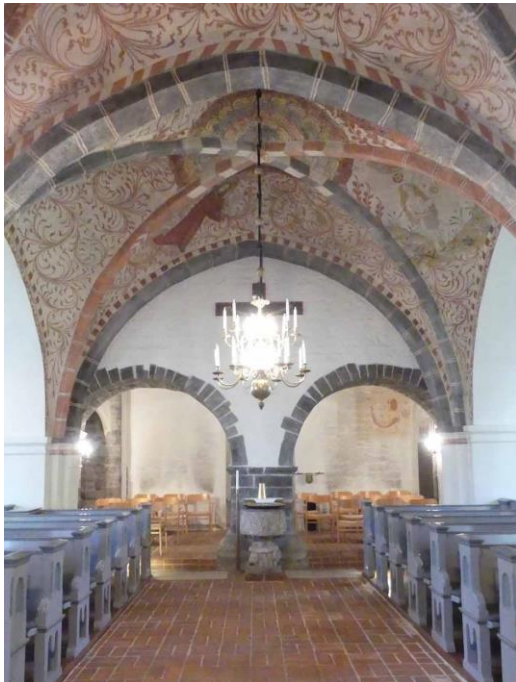
Huvudingång till kyrkan är genom södra korsarmens entré. Ingångarna i norr och väster används inte längre. Både norra och södra ingångarna leder rakt in till kyrkan med innerdörrar av samma utseende som ytterdörren. Närmast utgången finns en öppen yta som används som entréutrymme med bokbord och kapphängare. Kyrkorummet utgör ett enda stort öppet utrymme med valvöppningar mellan det ursprungliga långhuset och korsarmarna. Samtliga delar är valvslagna. Korsarmarna och långhuset är valvslagna med vardera tre valvtravéer, och koret av ett kryssvalv av tegel. Absiden täcks av ett hjälmvalv och tornets bottenvåning av ett tunnvalv. Korsarmarnas valv har samma uppbyggnad som långhusets medeltida valv. Valven har höga spetsiga valvkappor med spetsiga valvbågar slagna med följdskift som utgår från trespråkiga pilastrar. Valvribborna i de västra och östra långhustravéerna samt i korsarmarna har firsidig genomskärning som smalnar av mot valvpilastrarna. Den mellersta valvkappan i långhuset har runda valvribbor av profiltegel. Kragbanden är utförda med en vulst, snedfas och ett utkragande skift överst.

Väggarna är putsade och kalkvittade liksom valven i korsarmarna samt tunnvalvet i tornet. De medeltida kryssvalven och hjälmvalvet är dekorerade med målningar från fyra perioder. Enstaka kalkmålningar finns också på väggarna. Äldst är en senromansk eller tidiggotisk dekoration från 1200-talet i absidens hjälmvalv föreställande "Majestas Domini" eller Kristus i majestät, inom en mandorla och en

rad apostlar. Kristusmotivet har senare målats om till motivet "Nådstolen", ett treenighetsmotiv, genom att kompletteras med ett krucifix och troligen också en duva. En mycket enkel dekoration synlig längs långhusvalvens ribbor kan ha målats i samband med valvslagningen vid 1400-talets början. Dessa är tydligast i långhusets västra valvkappa, målade som mörkt färgade växtornament i enkla streck. Nästa målningsperiod mellan 1430-1460 representeras av yviga röda rankorna som täcker större delarna av valvkapporna samt bågfrisornament utmed gördel- och sköldbågar. Ändringen av Majestas Domini i absiden kan ha skett vid samma tidpunkt. De figurativa målningarna som återstår på väggar i kor och långhusvalven tros ha utförts kring 1500-1515 av Åleverkstaden. I absiden finns endast fragment bevarade av vad som tolkats som ett yttersta domen-motiv. I koret framställs apostlarna och helgon. På östra långhusväggen finns en framställning av Sankta Anna, Jungfru Maria och Jesusbarnet samt en ängel. I mellersta valvkappan finns en målning av en man med inskriftsband. Det västra långhusvalvet visar scener ur skapelseberättelsen och syndafallet. På tornets östra vägg finns en målning föreställande Jesu döpelse och på motsatta västra väggen i tornet finns en fragmentarisk målning föreställande de sju dödssynderna.

Både långhuset och södra korsarmen och har en traditionell möblering av bänkar i två kvarter med mittgång och sidogångar. I norra korsarmen finns bänkarna kvar i den östra delen och västra tredjedelen medan orgeln upptar korsarmens mittersta valvtravé. I korsarmarna är bänkarna vända mot långhuset medan bänkar i långhuset är vända mot öster. Långhusbänkarna är också något indragna i korsarmarna så att en bred mittgång bildas i långhuset. Golvet består av ett lackat brädgolv i bänkkvarteren och rött murtegel i gångarna. I tornets bottenvåning är hela golvet lagt med tegel.

Koret är delvis förlängt ut i långhuset genom altarringen som står väster om triumfbågen. Altaret står under triumfbågen med altaruppsatsen inne i koret. Framför altaret är golvet förhöjt med ett steg. På triumfbågsmurens södra sida är predikstolen placerad med uppgång från koret via en sekundär öppning i muren. Triumfbågen har en hög och smal form med vederlag av kalksten bevarat i den norra sidomuren. Vederlaget har en ovanlig profilering i form av ett utkragande skift med ett par pärlkanter under. I östra kanten av triumfbågsöppningens norra sida finns också ett avbrutet vederlag till ett murat valv. Detta har tolkats som ett korskrank vilket upptagit triumfbågens nedre del kanske i form av två valvbågar mellan en mittpelare. Södra triumfbågssidan är förtjockad med ett utskjutande murparti utmed hela triumfbågsmuren och här är varken vederlag till korskrank eller triumfbågen synlig.

Till vänster: Långhuset sett mot väster och tornbågarna med dopfunten intill mittpelaren. Till höger: Tornets bottenvåning som tidigare fungerat som dopkapell.

Bakom altaret är koret och absiden inrett till sakristia med en sparsam möblering i form av skåp på altaruppsatsens baksida, en järnbeslagen kista av trä och ett litet murat tegelaltare under tribunbågen. Kistan från 1800-talet ska vara tillverkad av en lokal smed. På korets norra sida sitter en gravhäll över kyrkoherde Jöran Franciscus Vheiiianius från 1628 och en minnestavla över kyrkoherden Jacob Backer från 1700-talet. I södra väggen finns en liten murnisch, möjligen en sakramentsnisch och en piscina av koppar från 1900-talet. Absidens tribunbåge är murad utan förkroppning från absidmuren och saknar också markerat vederlag.

Tornets bottenvåning är öppen mot långhuset genom två breda rundbågsvalv med en kraftig valvpelare i mitten. Både valvpelaren och valvbågarna är murade av kalksten och oputsade. Valvpelaren har profilerad sockel och vederlag. Mitt för valvpelaren, i långhuset, står dopfunten vilken tidigare stått inne i tornet på andra sidan pelaren. Tornet är möblerat med lösa stolar. I tornets norra mursida är en gravsten över Laurus Alexandersön från 1644 inmurad och i golvet vid tornets söder vägg står en fragmentariskt bevarad romansk gravsten från 1100-talet. Gravstenen från 1100-talet är rundad upptill och har ett inhugget cirkelkors på ena sidan. I tornets sydöstra hörn leder en spindeltrappa upp till tornets andra våning ovan tunnvalvet. Spindeltrappans spindel och steg är av kalksten liksom murverket som är synligt med brett utdragna fogar. Trappans övre del är ersatt av en modern gjuten trappa.

Andra tornvåningen består av ett långsmalt utrymme med mycket hög takhöjd och golv av brädor ovan bottenvåningens tunnvalv. Väggarna är putsade eller slammade med vit kalk-färg/bruk. En inbyggnad för den nuvarande trappuppgången finns i sydväst. Väster om denna syns den ursprungliga ingångsöppningen till tornvåningen något lägre belägen än dagens ingång. I södra mursidan syns en igenmurad öppning, vilken användes som ingång till tornet på 1800-talet. Någon form av skiljevägg, förmodligen till ett trapphus, har funnits mot trappuppgången i söder. I västra muren syns rester av en murad trappa som fortsatt längs södra muren och vidare i en nu nedriven murdel. Norr om detta trapplopp har andra tornvåningen varit välvt med ett tunnvalv av kalksten i likhet med bottenvåningen. Vederlagen till tunnvalvet syns ännu i sidomurarna mot väster och öster. I andra tornvåningen står en äldre mekanisk klockringningsanordning och en mycket hög trätrappa leder upp till klockvåningen. I västra muren finns en liten ljusglugg och i långhusmuren mot öster en rundbågig, ursprunglig muröppning till långhuset, numera vinden. En likadan öppning, numera igenmurad, finns symmetrisk placerat söder om denna. Öppningarna har tidigare utgjort utgångar till en läktare vid långhusets västra sida. I västra mursidan finns en igensatt öppning med en sekundärt infogad tegelpelare på en romansk pelarbas av huggen kalksten. Ovanför denna öppning, och ett stycke under det numera nedbrutna övre tunnvalvet, har murarna på båda långsidor håll efter ett bjälklag eller möjligen bomhål.

Tredje tornvåningen, klockvåningen, har golv av brädor på ett bjälklag. Väggarna har samma ytbehandling som andra våningsplanet. Utrymmet upptas av klockstolen av fur för kyrkans två klockor. Taklaget till tornet är av ek, eventuellt senmedeltida, med inslag av senare delar. Takstolarna består av sparrar med ett handband, snedsträvor, stickbjälkar på remstycken. Snedsträvorna är tappade till stickbjälkarna och går rak igenom dessa och en bra bit under stickbjälken.

Vindarna över långhus, korsarmar, kor och absid nås från tornets andra våning via den romanska öppningen vilken numera är belägen ovan valven. Vinden är tillgänglig genom plattformar och stegar av trä. Från vinden kan murverket i tornets östra sida studeras. Detta är oputsat med brett utstrukna fogar. Bitvis finns ritsningar över fogarna bevarade vilka kan vara ursprungliga. Den nuvarande kyrkans nockhöjd är högre än den var före ombyggnaden 1850 vilket är synligt som en putsgräns mot tornets östra sida. Stumpar av långhusets sidomurar mot väster är bevarade men annars är mycket litet av långhusets ursprungliga sidomurar synliga. Korsarmarnas murar består av gråsten med rikligt av skolsten och återanvänd kalksten i gavelsidorna. Taklaget över långhuset och korsarmarna är sannolikt från 1850 och av fur. Öppningen till absidvinden förefaller ursprunglig, murad av fint huggen kalksten till en kvadratisk öppning. Absidens taklag på under-

Vy över norra korsarmen från söder samt tornets emporöppningar sedda från långhusvinden.

tak av brädor är av sentida grönimpregnerat virke och valvets ovansida och absidmurarna är inte synliga.

Inredning och inventarier

Altare

Altaret är av trä med en skulpterad och bemålad framsida med pilastrar, listverk och två arkader i blågrönt, orange och grågult. Framsidan kan vara del av ett gammalt läktarskrank. Sidostyckena på altaret utgörs av släta mörkgråmalade skivor. I absiden står ett litet altare av rött tegel från 1938.

Altaruppsats

Altaruppsatsen är från 1651 och utförd av skulpterat trä i Kristian IV:s renässans med dragning åt barock. Sidostyckena kan vara senare än övriga delar. Altaruppsatsen har en polykrom bemålning med övervägande mörka färger i brunt, svart och mörkrött samt förgyllning. I altaruppsatsens mitt finns en tavla med nattvardsmotivet i relief, flankerat av karyatider och sidostycken i form av kvinnofigurer. Under tavlan finns en låg predella med inskription. Överstycket består av ett listverk med inskriptionstavla, en mittavla med motivet Abrahams offrande samt karyatider och puttis vid sidorna. Krönet består av ett C4-monogram under en kungakrona.

Altarring

Altarringen från 1959 ritades av arkitekt Eiler Graebe. Altarringen har tre sidor uppbyggda av träräcken målade i grått med rosa och förgyllda detaljer. Räcket består av runda kolonnetter mellan större baser med beslagsornamenterad framsida. Överliggaren är av trä och knäfallet är klätt med ljusgrått ylletyg.

Predikstol

Predikstolen är från 1600-talet och tillverkades enligt en lokal sägen till Trefaldighetskyrkan i Kristianstad. Den hamnade i Östra Hoby efter att fartyget som skulle föra den till Kristianstad strandade vid Örnahusen. Predikstolen är utförd i Kristian IV:s renässansstil, rikligt dekorerad med tidstypisk beslagsornamentik i form av listverk, puttis och änglahuvuden. Korgen har sexkantig form med karyatider i hörnen vilka symboliserar sex av de sju kardinaldygderna. I sidofälten framställs evangelisterna inom rundbågsnischer och två vapensköldar. Korgen står på en hög och smal pelarformad fot. Predikstolen har en polykrom bemålning i framför allt brunt, blågrönt och svart med förgyllda delar. Målade inskrifter finns upptill under korgens listverk samt nedtill på korgen där bland annat årtalet 1654 anges och renoveringsåret 1892. På predikstolen finns också Christian IV:s och hans drottning Anna Catharinas vapen

Dopfunten

Dopfunten är från 1100-talet, huggen i sandsten av den s.k. Trydemästaren, *Magister Majestatis*. Dopfunten står på en kvadratisk fotplatta av rött tegel. Foten är hög med rikt skulpterade sidor med två utskjutande mans- resp. två odjurshuvuden i högre relief och mellan dessa lågrelier som tycks skildra kampen mellan det goda och det onda. Foten avslutas upptill av en kraftig vulst/skafring. Cuppan har cylindrisk form med dekor i lågre relief och smalnar av nedtill till en konsisk form mot fotens skafring. Dekoren föreställer på undersidan de fyra evangelistsymbolerna och på sidorna framställs bl.a. den tronande Kristus. Vid cuppanns överkant finns en enkel bård och den breda överkanten har fyra inhuggna kors. Invändigt är cuppan försedd med en fast monterad kopparkittel av okänd ålder. Avrinningshålets mynning är igensatt. Spår av blå och brun färg finns på dopfunten. Till dopfunten hör också ett dopfat av mässing från 1600-talet med dekor av syndafallet.

Bänkinredning

Bänkinredningen är från 1800-talets slut och består av öppna bänkar i nyromansk stil målade i grå nyanser. Bänkarna i norra tvärskeppet har en enklare utformning med släta gavlar.

Orgel

Kyrkans orgel är från 1961 tillverkad av Olof Hammarberg, Göteborg. Orgelfasaden ritades av Helgo Zetterwall till en orgel byggd 1868 av Sven Fogelberg, Lund. Fasaden är utför i nygotisk stil målad i vitt och guld, indelad i tre delar med synliga pipor innefattade i spetsbågiga öppningar med genombrutet guldfärgat gallerverk upptill. Upptill avslutas fasaden med ett listverk och små tinnar i sidorna. Mittdelen är högre än sidorna. Pipverket i fasaden är ljudande och från 1961. Spelbordet står fristående framför orgelfasaden vänt mot söder.

Klockor

Stora klockan gjöts av Abr. Palmberg i Kristianstad 1780 av Ab. Lillklockan från 1625 gjöts av Berent Bedeman i Lübeck.

Övrigt

En ljuskrona i norra tvärskeppet tillverkades av smedmästare Olof Lundwall, Östra Hoby 1858. En fattigstock av plåtbeslaget trä står intill västporten i tornet. På västra långhusväggen sitter ett väggkrucifix i romansk stil tillverkat av konservator Oswald Oswald. I södra korsarmen hänger ett votivskepp med namnet SAGA tillverkat 1956 av Frans Möller. Ett series pastorum sitter på östra valvpe-laren mellan långhuset och norra korsarmen.

Kyrkogård

Kyrkogårdens äldsta delar utgör en kvadratisk yta kring kyrkan som sedan utvidgats i flera etapper. Äldsta kända utvidgning gjordes 1824 men det är inte känt i vilken riktning. Enligt en beskrivning från 1830 hade kyrkogården en port mot öster och två luckor; en mot öster och en mot söder. Ytterligare utvidgning gjordes 1857 norr om kyrkan som ersättning för de gravplatser som försvunnit vid kyrkans tillbyggnad. År 1864 lämnades förslag på trädplantering kring kyrkogården. Under 1878 anordnades breda gångar på kyrkogården, häckar planterades och en järngrind sattes upp. Den västra delen av kyrkogården planerades om 1892. År 1894 tillkom en järngrind åt öster. Nytt förslag till kyrkogårdsutvidgning togs 1928. Denna utvidgning bör motsvara kyrkogårdens västra halva.

Genom de många utvidgningarna har kyrkogården fått en avlång rektangulär form. Kyrkogården har en enhetlig begränsning mot norr, söder och öster av stående granitblock på vilket ett järnstaket av smide är fastsatt. Den västra mursträckningen består av en putsad och vitmålad mur avtäckt med vingtegel. Innanför kyrkogårdsmurarna finns en trädkrans av hamlad lind. Huvudentrén till kyrkogården är från öster. Ingången markeras med höga murade grindpelare av granit med uthuggna blinderingar och hjärtformat krön med ett kors överst. Grinden är av smidesjärn och formad med kors, volutformer och årtalet 1878. I kyr-

kogårdens nordöstra begränsning finns en grindöppning av samma utseende med lägre och enklare utformade stenpelare. Längre västerut finns liknande järngrindar med årtalen 1904 och 1930. Huvudgångarna på kyrkogården och en yta kring kyrkan är grusade.

Den äldsta kyrkogårdsdelen närmast kyrkan är till stora delar grästäckt med spridda äldre gravvårdar stående i gräset och enstaka bevarade grusgravplatser. Delar av kyrkogården verkar moderniserad med låga gravvårdar stående tätt. Dessa är gräsgravplatser med en liten planteringsyta vid gravstenen. Övervägande del av gravplatserna på kyrkogården norr om kyrkan består av gravplatser med detta utseende. Sydväst om tornet finns en askgravplats med en rund stensatt yta omgiven av ett grästäckt område där minnesstenarna ligger i ett solstråleformat mönster. Längre västerut ligger en minneslund med en buxbomsingärdad yta och minnessten intill en stor lönn. Från norra grinden leder en cypresskantad gång fram till kyrkan.

Kyrkogårdens västra, senare del har en tydligare planläggning. Från tornets västra entré leder en lindallé fram till ett korsande gångstråk. Öster om detta gångstråk har gravstenarna sekelskifteskaraktär från omkring 1900-talets början. Kyrkogården västra del består huvudsakligen av buxbomskantade grusgravplatser med låga gravstenar.

På kyrkogården finns flera gravvårdar med kulturhistoriskt intresse såsom kalkstenshällar och gjutjärnsvårdar. En gravvård söder om koret ska vara huggen som gesällprov av Nils Olsson, Kvarnby. Vid korets södra sida står en sten i svart diabas rest 1992 till minnet över fiskare och sjömän som begravts till sjöss. En romansk gravsten med huvud och fotgavlar ligger väster om tornets södra stödpelare. Intill denna ligger en gravhäll huggen i kalksten, i gammal stil, över folkskolläraren Axel Lancing 1924-2004.

Byggnader på kyrkogården

Ett förslag till gravkapell upprättas 1936 Iwar Ingvarsson. Gravkapellet ligger intill kyrkogårdens västra gräns och består av en hög putsad och vitmålad byggnad med gråmålad sockel. Entrén i öster består av en hög trappa och en rakt avslutad och utskjutande dörromfattning gjuten i betong. Upptill på dörromfattningen finns inskriften *Kristus är uppståndelsen och livet*. Dörrarna skivklädda och över dörren finns ett latinskt kors i relief. Tre rakavslutade fönster finns på vardera långsidan och en sidoentré i norr samt en trappnedgång till en källarvåning på kapellets baksida. Yttertaket är flackt möjligen av plåt eller papp med kraftig utkragning vid takfoten.

Söder om kyrkan, intill kyrkogårdens södra begränsning finns en enkel ekonomi-byggnad med toalett, personalutrymmen och förråd. Byggnaden är i ett plan med fasader av brunmålade liggande panel samt sadeltak av betongtegel.

Karaktärisering

Östra Hoby kyrka tillhör en grupp kyrkor i sydöstra Skåne som byggdes i romansk tid med breda västtorn. Flera av dessa bär spår av emporöppningar från tornets andra våningsplan. Även i Östra Hoby finns detta arrangemang i form av två ingångsöppningar som kan förmodas ha lett till en herrskapsläktare över långhuset. Arrangemanget kan vara ett uttryck för världslig eller kyrklig makt och ofta kopplat till en huvudgård i kyrkans närhet. Denna koppling saknas i Östra Hoby men kan förstås ha funnits ursprungligen. Tornet har varit tunnvälvt i två våningar vilket är typiskt för de smala, rektangulära tornen och bottenvåningen utförd med två valvbågar mot långhuset. Konstruktionen av de höga och smala tornen verkar ha varit svag då många också försetts med strävpelare liksom även Östra Hoby kyrktorn. Många har också rivits under 1800-talet då de ansetts vara i dåligt skick. Tornet i Östra Hoby är särskilt värdefullt då det är mycket välbevarat med bland annat, ursprungliga öppningar och listverk samt spår av en ursprunglig planlösning.

Tyvär förstörde den omfattande ombyggnaden på 1800-talet taklag och murverk ovan valven. Ombyggnaden skedde efter Brunius ritningar som sannolikt var mån om att bevara de ursprungliga valven, något som han värderade högt. Han var också mån om att de nya delarna skulle utföras med hög kvalitet i murning och hantverksskicklighet. Detta är tydligt genom korsarmsgavlarnas rika blinde-ringar och 1800-talsvalven som är kopior av de medeltida valven. I stora drag bevarar kyrkans exteriör det utseende den fick vid Brunius renovering. Koret och absidens murar har dock frilagts från puts under 1900-talet och ytterdörrar i stil med de gamla har tillkommit. Prästingången som kan ha upptagits vid Brunius renovering sattes igen samtidigt. Ofta är Brunius kyrkor murade med kontrastverkan mellan putsat och oputsat rött tegel. Det finns dock inga belägg för att fasaderna i Östra Hoby kyrka har haft detta utseende.

Efter ombyggnaden vid mitten av 1800-talet var kyrkan fylld med bänkar för församlingens medlemmar och orgeln stod på en läktare. Interiören var fram till 1930-talet en typisk 1800-talsinteriör med golv av viktoriaplattor, kalkade väggar och valv. Denna karaktär gick delvis förlorad genom en antikvarisk renovering som syftade till att återställa mycket av kyrkans medeltida delar och inredning. Framför allt var framtagandet av kalkmålningar och återöppnandet av tornrummet med dess torntrappa viktig för kyrkans nuvarande karaktär. Särskilt viktiga är absidens senromanska eller tidiggotiska målningar. Golvet av tegel har en modern

läggning men bildar tillsammans med kalkmålningarna och kyrkans övriga inredning ett varmt och ombonat kyrkorum i en moderniserad medeltidskaraktär. Samtidigt som betydande delar av det katolska kyrkorummet har återställts bevaras också viktiga delar från kyrkans efterreformatoriska tid genom predikstol, altarpupp, gravstenar. 1800-talet representeras genom korsarmarna, bänkinredningen och orgelfasaden. Bland kyrkans värden bör också nämnas den medeltida dopfunten huggen av Trydemästaren. Kalkmålningen föreställande Jesu dop i tornbottenvåningen är ett tydligt tecken på att detta utrymme bör ha fungerat som dopkapell. Resterna av ett korskränk är ett viktigt exempel på hur kyrkan disponerats och använts. Sammantaget är kyrkan ett mycket välbevarat kyrkligt byggnadsminne som kan berätta om kyrkans funktion både när den byggdes och de förändringar som skett under århundradenas lopp.

Att tänka på

- Kyrkans stomme i form av murverk och tak- och bjälklag samt puts- och målningsskikt är byggnadsarkeologiska tidsskikt. Några av kyrkans bäst bevarade delar finns i tornet och vinden och dess höga kulturhistoriska värden är mycket känsliga för ingrepp. Åtgärder som normalt inte betraktas som åtgärdspliktiga kan vara av förstörande karaktär i dessa delar. Målning och puts-lagning bör inte utföras utan byggnadsarkeologisk dokumentation då exempelvis ursprungligt fogbruk från 1100-talet finns bevarat.
- Kyrkans valv och kalkmålningar är känsliga för klimatförändringar och behöver besiktigas regelbundet av konservator.
- Kyrkans exteriör är välbevarad sedan 1800-talets renovering. Dess karaktär bör bevaras.
- Kyrkogården har en hel del kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar. Dessa bör vårdas och bevaras på sin ursprungliga plats. Kyrkogårdens planläggning från 1900-talet bör bevaras.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturmiljö, enligt Kulturmiljölagen 4 kap. Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Östra Hoby 70:1. Fornlämningen avser Östra Hoby bytomt enligt lantmäterikarta från 1728 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor

Underhållsplan för Östra Hoby kyrka, Barup & Edström arkitektkontor 2005.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Ö. *Hoby - Skillinge*, utgiven av studiecirkeln Bygd i Förvandling, 1982

Skånes kyrkor 1050-1949, Claes Wahlöö, Kävlinge 2014.

Internet

Forskningsdatabas för Medeltida kyrkor i Skåne, Barbro Sundnér. Svensk Nationell Datatjänst. Webbsida: <https://snd.gu.se/sv/catalogue/study/SND0941>

Riksantikvarieämbetet Fornsök. Webbsida:
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Lantmäteriets historiska kartor. Webbsida:
<http://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2017-10-06

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Linn Ljunggren, Regionmuseet Kristianstad.

Färdigställd: 2018-01-11

